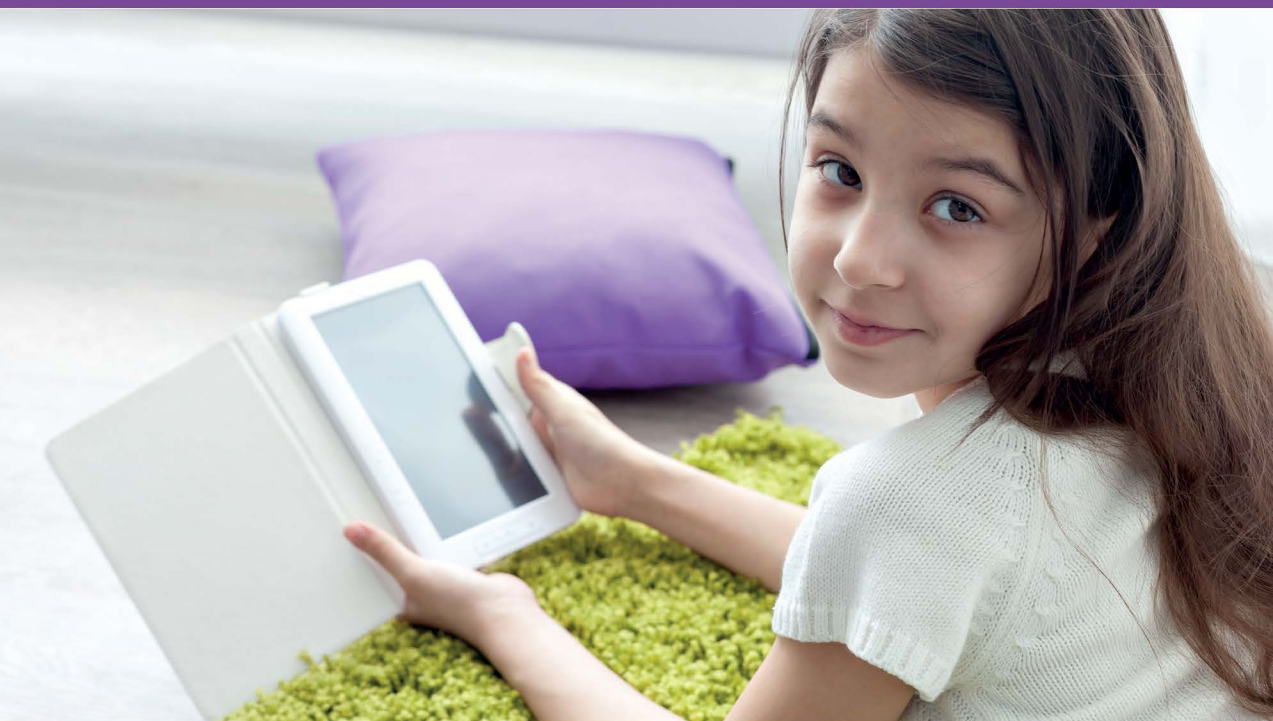

NAUKA – DYDAKTYKA – PRAKTYKA

NOWOCZESNE TECHNOLOGIE CZY TRADYCYJNE METODY?

**O tendencjach w krzewieniu kultury czytelniczej
młodego pokolenia**

**Redakcja naukowa
Mariola Antczak, Agata Walczak-Niewiadomska**

 **WYDAWNICTWO
UNIwersYTETU
ŁÓDZKIEGO**

Nowoczesne technologie czy tradycyjne metody?

Modern Technologies
or Traditional Methods?

S B P

STOWARZYSZENIE
BIBLIOTEKARZY
POLSKICH

Polish Librarians Association
SCIENCE-DIDACTICS-PRACTICE

Modern Technologies or Traditional Methods?

Tendencies in Reading Culture of Young Generation

Edited by
Mariola Antczak
Agata Walczak-Niewiadomska

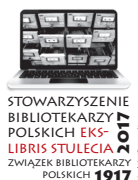
Łódź, University Press
Warsaw, Polish Librarians Association
2017

Stowarzyszenie Bibliotekarzy Polskich
NAUKA-DYDAKTYKA-PRAKTYKA

Nowoczesne technologie czy tradycyjne metody?

O tendencjach w krzewieniu kultury czytelniczej młodego pokolenia

Redakcja naukowa
Mariola Antczak
Agata Walczak-Niewiadomska

Łódź, Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego
Warszawa, Wydawnictwo SBP
2017

Komitet Redakcyjny serii wydawniczej
«NAUKA – DYDAKTYKA – PRAKTYKA»

Jacek WOJCIECHOWSKI (przewodniczący), Stanisław CZAJKA, Artur JAZDON,
Bożena KOREDCZUK, Dariusz KUŹMINA, Mieczysław MURASZKIEWICZ,
Janusz NOWICKI (sekretarz), Maria PRÓCHNICKA, Michał ROGOŹ, Barbara SOSIŃSKA-
-KALATA, Elżbieta STEFAŃCZYK, Remigiusz SAPA, Anna TOKARSKA, Janusz TONDEL

Publikacja dofinansowana ze środków Wydziału Filologicznego Uniwersytetu Łódzkiego
oraz Katedry Bibliotekoznawstwa i Informacji Naukowej Uniwersytetu Łódzkiego

Recenzent
Prof. nadzw. UW r dr hab. Bogumiła STANIÓW

Redaktor prowadzący
Marta LACH

Redakcja techniczna i korekta
Magdalena ORCZYKOWSKA

Projekt okładki
Katarzyna TURKOWSKA

Zdjęcie wykorzystane na okładce: © Depositphotos.com/ ArturVerkhovetskiy

© Copyright by Authors, Łódź–Warszawa 2017
© Copyright for this edition by Uniwersytet Łódzki, Łódź–Warszawa 2017
© Copyright for this edition by Wydawnictwo Stowarzyszenia Bibliotekarzy Polskich,
Łódź–Warszawa 2017

ISBN SBP: 978-83-64203-87-9
ISBN WUŁ: 978-83-8088-715-2
e-ISBN WUŁ: 978-83-8088-716-9

CIP – Nowoczesne technologie czy tradycyjne metody?
: o tendencjach w krzewieniu kultury czytelniczej
młodego pokolenia / redakcja naukowa Mariola
Antczak, Agata Walczak-Niewiadomska. – Warszawa
: Stowarzyszenie Bibliotekarzy Polskich, 2017.
- (Nauka, Dydaktyka, Praktyka ; 177)

Spis treści

Contents

ADAM MAZURKIEWICZ

Tradycja i (po)nowoczesność, czyli kilka uwag tytułem wstępu
Tradition and (post)modernity, or a few remarks as introduction 7

Część I

Świat cyfrowy w krzewieniu kultury czytelniczej dzieci i młodzieży
Digital world in promoting reading culture of children and youth

MAGDALENA WÓJCIK

Najnowsze technologie informacyjno-komunikacyjne w edukacji
czytelniczej i medialnej. Potencjał i przykłady wdrożeń
*The newest information and communication technologies in reading and
media education. The potential and case studies* 21

PIOTR SZELIGOWSKI, MONIKA WACHOWICZ

Technologie informacyjno-komunikacyjne w krzewieniu kultury
czytelniczej uczniów klas I-III szkoły podstawowej
*Information and communication technologies in promoting reading culture
among pupils in I-III classes in primary school* 33

AGNIESZKA PRZYBYSZEWSKA

Literacka immersja i technologia *step-in-book*, czyli o przenikaniu się
światów literackich i rzeczywistych
*Literary immersion and step-in-book technology – some remarks
on reciprocal infiltration of fictional and real world* 47

EDYTA KILIAN

Audialne twory poetów cybernetycznych – analiza współczesnej formy
słuchowiska radiowego
*Audio works of cybernetic poets – the analysis of contemporary forms
of a radio play* 61

JOLANTA ŁASKOWSKA Transformacja nośników tekstu i jej wpływ na czytelnictwo studentów kierunków humanistycznych w świetle badań ankietowych <i>Transformation of text media and its impact on student's reading habits in the light of survey analysis</i>	73
ZENONA KRUPA Skuteczność Internetu w promocji czytelnictwa w opinii studentów Uniwersytetu Rzeszowskiego <i>The effectiveness of the Internet in promoting reading in the opinion of students of the University of Rzeszow</i>	89
Część II	
Wychowując w kulcie czytania	
<i>Upbringing in the cult of reading</i>	
ZOFIA ZASACKA Czytelnicy zaangażowani – jak rozbudzać motywacje czytelnicze dzieci i młodzieży <i>Engaged readers – how to develop motivations for reading among children and young adults</i>	107
MICHAŁ WRÓBLEWSKI, ANNA ZATORA Czytania jak na lekarstwo. Możliwa recepta na niski poziom czytelnictwa wśród nastoletnich chłopców. Refleksja wokół projektu „Boys Reading” <i>Reading? Scarcely ever. Potential solutions for low level of reading among teenage boys. Reflection on „Boys Reading” project</i>	121
MARTA DEŃCA Czytelnicy ze specjalnymi potrzebami czytelniczymi <i>Readers with special reading needs</i>	139
ZOFIA POMIRSKA Technika szybkiego czytania wobec lingwistycznej teorii nauki czytania <i>The technique of speed reading opposed to linguistic theory of learning to read</i> ...	169
MARTA KRASUSKA-BETIUK Kultura literacka studentów pedagogiki. W poszukiwaniu modelu badań <i>Literary culture of students of pedagogy. In the search for a model for studies</i> ...	181
RENATA OSIEWAŁA Młodzi humaniści i ich preferencje czytelnicze na przykładzie studentów pierwszego roku kierunków historia i historia sztuki Uniwersytetu Łódzkiego <i>Young humanists and their reading preferences – a case study amongst first- year students of history and history of art studies at the University of Lodz</i>	199

Adam Mazurkiewicz (dr hab.)

Zakład Dydaktyki Języka i Literatury Polskiej

Uniwersytet Łódzki

e-mail: adammazurkiewicz@o2.pl

Tradycja i (po)nowoczesność, czyli kilka uwag tytułem wstępu

Tradition and (post)modernity, or a few remarks as introduction

Prezentowana Czytelnikowi publikacja stanowi kolejny tom poświęcony kulturze czytelniczej dzieci i młodzieży. Jego autorzy, tak jak w poprzednich zbiorach – powstałych z inicjatywy łódzkiego środowiska bibliologów i informatologów – nie tylko dokumentują zastaną sytuację, lecz również stawiają pytania o możliwe drogi rozwoju zjawiska, które wzbudza wiele emocji, nie tylko zresztą w środowisku nauczycielskim: czytelnictwa najmłodszych pokoleń. Co istotne, badacze nie ograniczają się do doraźnych recept na zwiększenie zainteresowania książką reprezentantów nowych generacji czytelników, lecz starają się przede wszystkim zrozumieć uwarunkowania (socjologiczne, kulturowe, technologiczne *etc.*) wpływające na kształt lekturowych inicjacji – zarówno tych udanych, wprowadzających w świat fikcji artystycznej, rozumianej jako sposób na uniwersalizację jednostkowego doświadczenia, jak i (z różnych względów) chybionych, kończących „przygodę z literaturą” młodego odbiorcy wraz z zakończeniem formalnego kształcenia na jednym z obowiązkowych poziomów edukacyjnych (najczęściej jest to szkoła ponadgimnazjalna różnego typu, jakkolwiek przeważają wśród nich placówki zorientowane na kształcenie zawodowe i techniczne)¹.

¹ Według badań Justyny Osieckiej-Chojnackiej naszkicowana tu tendencja do rezygnacji z lektury jako modelu spędzania wolnego czasu zaczyna być charakterystyczna nie tylko dla określonych grup zawodowych i środowiskowych, lecz pojawia się również wśród osób z wykształceniem wyższym (zob.: Osiecka-Chojnacka J. 2014, s. 4).

W jaki sposób przeciwdziałać tej – groźnej z perspektywy kulturowo-cywilizacyjnej – tendencji?² Czy jest to *signum temporis* współczesności, czy też jedynie aktualizacja tendencji obecnych (w mniejszym bądź większym stopniu) w każdej epoce? Gdzie szukać remedium na tę sytuację?

Niebagatelną rolę pośród owych zmiennych cywilizacyjnych odgrywa rozwój nowych mediów i kultury cyfrowej (cyberkultury), w ramach paradygmatu której istotnej – nie tylko ilościowo, lecz przede wszystkim jakościowo – zmianie ulega kontakt odbiorcy z tekstem i mediami kultury (w tym również literaturą). Gwałtowny rozwój technologii cyfrowych, którego jesteśmy świadkami od ponad ćwierćwiecza, nie pozostaje obojętny nie tylko dla codzienności użytkowników „świata krzemu”. To, co pierwotnie stanowiło obiekt fascynacji awangardowych artystów – upatrujących w cyfryzacji i multimediami nowych form wyrazu przeżycia estetycznego – rychło stało się udziałem codziennych praktyk szerokich mas społecznych. Toteż, czytając dziś manifesty prekursorów myśli cyberkulturowej, odnajdujemy przede wszystkim zapis własnych doświadczeń społecznych i cywilizacyjnych. Przykładem służy konfrontacja dwu esejów Donny Haraway: *Manifest cyborgów. Nauka, technologia i lewicowy feminizm u końca XX wieku. Kobiety w zintegrowanym obiegu* (1985; wydanie pol. 1998) oraz *Manifest gatunków stowarzyszonych* (2003; wydanie pol. 2012). Ich lektura uświadamia drogę, jaką przeszło postrzeganie roli techniki w *imaginarium communis* pod wpływem rozwoju technologicznego. W tekście z lat osiemdziesiątych XX wieku Haraway poszukuje tego, co łączy człowieka i wytwór jego technologii, upatrując rozwiązania wielu bolączek ówczesnego świata w takim funkcjonowaniu w obrębie technokultury, aby możliwe stało się wykształcenie założeń technohumanizmu. *Manifest gatunków stowarzyszonych* pozornie kontynuuje tę myśl; badaczka deklaruje w nim bowiem: *Opowiadając o kohabitacji, koewolucji i ucieleśnionej międzygatunkowej solidarności, stawiam pytanie o to, która z dwóch zestawionych ze sobą figur – cyborgi czy gatunki stowarzyszone – może owocniej zainspirować znośną politykę i ontologię dla współczesnych światów życia?* (Haraway D. 2012, s. 243). Zarazem jednak – poszukując owych „powinowactw z wyboru” – Haraway w chronologicznie późniejszym szkicu przekracza granicę pomiędzy tym, co naturalne i tym, co należy do świa-

² O randze problemu świadczą działania podjęte w ramach „Narodowego Programu Rozwoju Czytelnictwa 2014-2020” koordynowanego przez Ministerstwo Kultury i Dziedzictwa Narodowego (szerzej zob.: *Ministerstwo Kultury i Dziedzictwa Narodowego* [online]).

ta kultury (*resp.* technologii). Zbliża się tym samym do zwolenników redefinicji rudymenarnego dla cywilizacji zachodniej rozróżnienia natury i kultury, w zamian proponując wprowadzenie terminu „natura kultura” w kontekście badań etnograficznych prowadzonych przez Marilyn Strathern³. Filozoficznym punktem odniesienia dla rozważań Haraway (a pośrednio również Strathern) stała się koncepcja „Fryburga” (funkcjonalnego cyborga; *functional cyborg*)⁴.

Istota ta, łącząca w sobie technologię i biologię, coraz częściej staje się figurą reprezentatywną dla myślenia posthumanistycznego, zakorzenionego w nurcie „technooptymizmu”. „Techno-ciało” (określenie Bartosza Wrześniewskiego⁵), jako projekt artystyczno-antropologiczny nowego człowieka ery cybernetycznej, domaga się nie tylko stworzenia nowej ontologii, adekwatnej do jego *differentia specifica*. Konieczna staje się przede wszystkim redefinicja owego (pozwólmy sobie na logiczny oksymoron) „postludzkiego człowieka” wobec dziedzictwa kulturalnego. Tym bardziej, że byt ten – pozostając fizycznie w sferze eksperymentów artystycznych z kręgu *body art* oraz *genetic art* (znaczące są pod tym względem instalacje Stelarcza [właśc. Steliosa Arcadiou] oraz Eduardo Kaca) – mentalnie staje się punktem odniesienia dla codziennych praktyk kulturowych w społeczeństwach Zachodu. Toteż obraz „człowieka przyszłości”, znany z opowiadania Waltera Jona Wiliamsa *Gwiazda wideo* (1986; wydanie pol. 1991), pozostaje zarówno futurystyczną projekcją marzeń o udoskonaleniu ciała, jak i świadectwem przemian mentalnych, prowadzących do cyborgizacji psychiki i percepcji rzeczywistości przez pryzmat mediów elektronicznych:

Nie miał [...] ulubionych przez grupę implantów ocznych. Zamiast tego miał skomplikowane okulary – lustrzanki z bliźniaczymi minikamerami zamontowanymi nad mostkiem nosa. Rejestrowały one, oprócz normalnego widma, również podczerwień i nadfiolet. Umieszczone na tylnej ściance szkieł ekrany z ciekłych kryształów mogły pokazywać obraz z mini kamer lub z dowolnego programu wideo, który kapitan miał akurat ochotę oglądać (Wiliams W.J. 1991, s. 15).

³ Zob.: Haraway D. 2012, s. 247. Reprezentatywny dla poglądów Strathern na temat złudności podziału na naturę i kulturę pozostaje szkic poświęcony ludowi Huli, zamieszkującego Papuę-Nową Gwineę (zob.: Strathern M. 1980, s. 174-222). Tezy Strathern zyskują nową wartość w kontekście odkryć związanych z genetyką; zob.: Franklin S. 2003, s. 65-85).

⁴ Zob.: Chislenko A.; Zhang L. 2016.

⁵ Zob.: Wrześniewski B. 2013, s. 329-259.

Przywołany tu *passus* pozornie ma niewiele wspólnego z pozatekstową rzeczywistością, znaną czytelnikowi z jego codziennego doświadczenia. Tym jednakże, co jest najistotniejsze w kreacji możliwości komunikacyjnych protagonisty, pozostaje nie gadżet (i on traci zresztą coraz bardziej fantastyczny charakter w obliczu możliwości oferowanych przez technologię *virtual reality*), lecz sposób, w jaki bohater utworu Williama pozostaje „zanurzony” w medialnym świecie – ten zaś pozostaje zgoła niefikcyjny. Toteż *Gwiazda wideo* – odczytywana z perspektywy koncepcji „gatunków zmaconych” (Geertz C. 1998, s. 214-235) – staje się świadectwem nie tyle popisu wyobraźni pisarza, ile raczej jego wrażliwości na cywilizacyjne makrotrendy, prowadzące do przemian paradygmatu kulturowego⁶. Współcześnie bowiem nie sposób rozdzielić technologii, kultury i sztuki, współtworzących cyberkulturę. Syntopia owych aspektów paradygmatu cywilizacyjno-kulturowego prowadzi nie tylko do zatarcia granic między tym, co należy do sfery sztuki i nauki, ale i w istotny sposób wpływa na odbiór dzieła artystycznego (zob.: Zawojcki P. 2010, s. 117). W gestii zaś dydaktyków – co uświadamia lektura szkicu Moniki Wachowicz i Piotra Szeligowskiego, ale i Jolanty Laskowskiej, optymistycznie upatrującej przyszłość czytania w rozwoju nowych mediów – pozostaje to, do jakiego stopnia będą potrafili wykorzystać naturalne zainteresowanie najmłodszych (tak wiekiem, jak i stażem czytelniczym) dla krzewienia kultury czytelnicznej (zob.: Huk T. 2011, s. 198-214). W dialog (miejscami

⁶ Wybrane tendencje omawia Tomasz Zalega (Zalega T. 2013a, s. 3-21). Jakkolwiek badacz nie porusza kwestii związanych bezpośrednio z czytelnictwem, na uwagę zasługuje zwrócenie uwagi na „kokonizację” konsumpcji, tj. sytuację, w której wszelkie potrzeby kulturalne, edukacyjne, rekreacyjne, zachowania prozdrowotne itd. zostają przeniesione z instytucji publicznych do domu (zob.: Zalega T. 2013a, s. 10).

W rozważanym tu kontekście „homocentryzm” (określenie Zalegi) przejawia się rezygnacją z usług bibliotecznych na rzecz tworzenia prywatnych księgozbiorów. Zarazem jednak, co podkreślają badacze rynku księgarskiego, spada popyt na książki drukowane (zob.: Dobrołęcki P. [b.d. i m.w.], s. 21-22), jedynie okresowo stymulowany przez różne czynniki zewnętrzne (święta, wręczanie nagród literackich, przede wszystkim Nagrody Literackiej NIKE). Jednocześnie zaś internetowe portale „Chomikuj.pl” bądź „Torrenty.org” oferują m.in. e-booki i audiobooki w sposób nie zawsze zgodny z prawem, co dodatkowo pogłębia chaos na rynku dóbr kulturowych. Do pewnego stopnia remedium na tę sytuację zdaje się obserwowane przez Zalegę (i odnotowywane przez Dobrołęckiego) zjawisko „konsumpcji współpracującej” (inaczej: *sharing*, *mesh*, konsumpcja kolaboratywna), polegającej na ograniczaniu wydatków na dobra konsumpcyjne poprzez ich wymianę (zob.: Zalega T. 2013b, s. 27). Swoistą wartością dodaną takiej strategii konsumenckiej pozostaje wytworzenie *communitas* czytających i rozwój zachowań społecznych.

nacechowany polemicznie) ze stanowiskiem zaprezentowanym przez wymienionych tu badaczy wchodzi Magdalena Wójcik, akcentująca możliwości, ale i zagrożenia wynikające z wprowadzania nowych technologii cyfrowych jako narzędzi edukacji czytelniczej. Oczywiście i one powinny znaleźć swoje miejsce w promowaniu kultury książki – to kwestia bezsporna; problematyczny staje się zakres owych innowacji i takie wyważenie ich wprowadzania, by nadal stanowiły pomoc, nie cel sam w sobie. Co więcej: namysł nad sygnalizowanymi tu problemami zyskuje szczególną rangę w kontekście dialogu międzypokoleniowego, do zerwania którego może dojść wskutek rozpadu wspólnoty doświadczenia cywilizacyjnego (zob.: Kamolińska-Jagodzick E. 2012, s. 191-210)⁷.

Naszkiecowane powyżej zmiany technologiczne oraz rozwój „pokolenia millenialsów” (osoby urodzone w latach 1984-2000) nie pozostały bez wpływu na literaturę jako medium treści kulturowych i jej kształt formalny (zmienia się również – co uświadamia szkic Zenony Krupy – sposób informacji o książce i model jej promocji, coraz częściej wykorzystujący różnorodnie realizowane założenia marketingu wirusowego; zob.: Wziątek R. 2010, s. 152). Zanika linearność lektury dzieła literackiego, w coraz większym stopniu zastępowana namysłem nad jego formą fizyczną (szczególny wyraz ta zmiana znalazła w odniesieniu do tzw. liberatury; zob.: Przybyszewska A. 2015, s. 23-75). Równoległe zaś przedmiotem naukowej refleksji staje się wirtualizacja literatury oraz możliwe sposoby odczytań, które ustanawia sam czytelnik (powieść hipertekstowa). Zmianie ulega również forma przekazu, kondensująca zapis na wzór form użytkowych (blogi literackie, poezja sms-owa i utrzymana w poetyce wpisów na Twitterze, poezja fraktalna oraz cyfrowa, imitujące kody źródłowe w różnych językach programowania, m.in. C++, Java). Współtworzą one (i nie tylko one, nie można bowiem zapominać o fenomenie powieści hipertekstowej) zjawisko zwane liternetem, które można definiować jako literaturę internetową, niemożliwą do zaistnienia poza tym (meta)medium (zob.: Marecki P. 2002,

⁷ Na temat strategii negocjowania znaczeń między kolejnymi pokoleniami zob.: Melo-sik M., Szkudlarek T. 1998, s. 269. Należy jednak zadać sobie pytanie, czy wymienione przez badaczy sposoby rozwiązywania konfliktów międzypokoleniowych nadal funkcjonują w obliczu tendencji do rozpadu rodzin wielopokoleniowych i przejścia od takiego modelu do modelu rodziny nuklearnej, w której – co istotne – więzi rodziców i dziecka/dzieci ulegają rozluźnieniu wraz z upływem lat (szerzej na temat przemian modelu współczesnej rodziny zob.: Bakiera L. 2006, s. 101-115).

s. 7-21)⁸. W ten sposób literatura staje się jednym z kanałów przekazu treści kulturalnych – raczej zresztą dopełnieniem, niż alternatywą – wobec tekstów wizualnych i audialnych. Wirtualizacja doświadczenia nie jest zresztą charakterystyczna jedynie dla czytelników e-literatury; znaczące pod tym względem pozostają pierwsze eksperymenty komercyjne z tzw. „rzeczywistością rozszerzoną” (*augmented reality; AR*), którą zastosowano m.in. w grze *Pokemon Go!* (2016); to co realne i to, co wirtualne współtworzy w niej nową jakość odczuwania rzeczywistości – rzeczywistość zmieszana (*Mixed Reality*)⁹.

Nie powinna przeto dziwić decyzja Redaktorów tomu, by uczynić nowe media punktem odniesienia dla namysłu nad uwarunkowaniami inicjacji literackich. To bowiem nowe media – o czym dobitnie przekonuje lektura zarówno szkicu Zenony Krupy, jak i pomieszczonych w niniejszym tomie wypowiedzi innych badaczy (m.in. Agnieszki Przybyszewskiej, Jolanty Laskowskiej i Edyty Kilian) – konstytuują nowy paradygmat kulturowy, mający przemożny wpływ na zachowania czytelnicze. Z tego powodu szczególna uwaga należy się szkicowi Przybyszewskiej; jego autorka ukazuje, jak – wraz ze zmianami technologicznymi – zmienia się model lektury i sposób recepcji dzieła literackiego. Wnioski, do których dochodzi badaczka, pozostają tym bardziej godne pogłębionego namysłu, że nie ograniczają się do jednej z wielu możliwych technologii „czytania cyfrowego”; rozważania nad *step-in-book* w ujęciu Przybyszewskiej stanowią jedynie aktualizację szerszego problemu badawczego: relacji pomiędzy technologią i konkretyzacją dzieła (w tym sensie rozważania te zdają się pozostawać w kręgu zainteresowań badawczych autorki, wyznaczanych przemianami formy utworu literackiego, którym wyraz dała w zarysie monograficznym poświęconym zjawiskom z kręgu „liberatury”¹⁰).

Szkic Przybyszewskiej (do pewnego stopnia również Kilian, poświęcony audialnej cyberpoezji) wart jest uważnej lektury zresztą nie tylko ze względu na znaczące walory poznawcze; to zarazem swoisty pomost scalający dwie części prezentowanej Czytelnikowi książki. W tej bowiem – wydzielonemu na pod-

⁸ *Notabene*, można – za Agnieszką Przybyszewską – szukać w pełni uzasadnionych „powinowactw z wyboru” pomiędzy twórcami liberatury i liternetu; zob.: Przybyszewska A. 2015, s. 333-347.

⁹ Zob.: Pardel P. 2009, s. 35-64; Kluszczyński R. W. 2000, s. 192-197; Steed A. [et al.] 2002.

¹⁰ Zob.: Przybyszewska A. 2015.

stawie kryterium tematyczno-problemowego – blokowi artykułów poświęconych relacji pomiędzy kulturą czytelnictwa i nowymi mediami towarzyszy inny, stawiający w centrum zainteresowania samą kulturę czytelnictwa. Przybyszewska łączy oba poruszane w tomie aspekty życia literackiego, ukazując, w jaki sposób technika wpływa na lekturę, a także jak najnowsza technologia zostaje wykorzystana w procesie czytania. Dzięki zaś wprowadzeniu kategorii operacyjnej „czytelnika zaangażowanego” badaczka wchodzi w dialog z wizją tego pojęcia zawartą na kartach szkicu Zofii Zasackiej, pomieszczonego w niniejszym tomie¹¹.

Badacze – podejmujący kwestie związane z kulturą czytelnictwa *sensu stricto* – stawiają w centrum zainteresowania sposoby, w jakie tradycja inicjacji w lekturę może dziś być aktualizowana tak, aby nadal stanowiła istotną cezurę w życiorysie czytelnika. Do pewnego stopnia odpowiedź na pytanie o możliwe strategie podaje Zasacka, wskazując na sześć dróg do zaangażowania w czytanie. Badacze sekundują Anna Zatora i Michał Wróblewski, ukonkretniając propozycję owych sześciu dróg w postaci raportu z projektu edukacyjnego „Boys Reading” w ramach „Erasmus+” (2014-2016). Owszem, można uznać, że dobór osób biorących udział w badaniu nie gwarantuje obiektywizmu wyników (są nimi nastoletni chłopcy niedeklarujący potrzeby obcowania z książką). Zastanawiające jednak pozostają zbieżności między wydzielonymi przez Zasacką strategiami umożliwiającymi stworzenie „czytelnika zaangażowanego” a obserwacjami Zatory i Wróblewskiego. I nie tylko tych badaczy, o czym świadczy szkic Marty Krasuskiej-Betiuk, poszukującej modelu namysłu nad kulturą literacką studentów.

Dopełnieniem problematyki poruszanej przez badaczy pozostaje szkic Marty Deńcy podnoszącej kwestie związane z czytelnictwem osób niepełnosprawnych i ze specjalnymi potrzebami. Nie jest to zagadnienie nowe w refleksji bibliotekoznawczej, jednak nadal brak jego kompleksowego opracowania, toteż dobrze się stało, że i na kartach niniejszego tomu pojawiło się jako sygnał troski

¹¹ Dla obu szkiców można by zresztą znaleźć dopełnienie w artykule Magdaleny Rembowski-Płuciennik (2009, s. 120-134). Przywołane tu autorki (tj. Przybyszewską, Zasacką i Rembowskią-Płuciennik) łączy przekonanie o prymarnej roli czytelnika w kontakcie z utworem literackim. Co istotnie: to on nadaje ostateczne sensy temu, co zostało zapisane, a w procesie interpretacji odnosi proponowaną wizję fikcyjnego świata do własnych doświadczeń pozaartystycznych. Toteż jego rola – zwłaszcza jako czytelnika-użytkownika nowych mediów – nie ogranicza się jedynie do odbioru artystycznych treści; zob.: Krajewski M. 2012, s. 79-91.

o najbardziej potrzebujących uwagi czytelników¹². W ich bowiem przypadku inicjacja w świat literatury staje się zarazem sposobem na społeczne i kulturowe wykluczenie¹³. Co więcej: w dobie edukacji permanentnej – a współczesna cywilizacja Zachodu opiera się przecież na przeświadczeniu o konieczności ciągłego uzupełnienia wykształcenia w sposób mniej lub bardziej sformalizowany już po zakończeniu nauki w placówkach edukacyjnych (szkołach wyższych różnego typu) – utrudnienie dostępu do materiałów szkoleniowych może być równoznaczne ze zmniejszeniem szans tych osób na rynku pracy i skazaniem ich na pomoc socjalną. Postępowanie takie prowadzi oczywiście do uzależnienia od owej pomocy; to zaś w perspektywie długofalowej polityki wiązałoby się z postępującą życiową marginalizacją owych beneficjentów opieki społecznej¹⁴. Remedium na taką społeczną i kulturową degradację może okazać się permanentna edukacja, która objęłaby szerokie kręgi społeczeństwa¹⁵. Jej warunkiem niezbędnym pozostaje jednakże skuteczność przyswajania informacji, będąca (posłużmy się językiem matematyki) pochodną sprawności czytania. Tę zaś – w myśl supozycji Zofii Pomirskiej – można zwiększyć w znaczący sposób dzięki stosowaniu technik szybkiego czytania. Odwołując się do koncepcji Reginy Pawłowskiej, badaczka podkreśla związek pomiędzy szybkością lektury tekstów specjalistycznych a stopniem ich zrozumienia (czyli, *de facto*, skutecznością czytania). Jednocześnie zaś Pomirska przypomina, że technika szybkiego czytania nie może zastąpić samej nauki czytania i – związanego z nią – nabywania kompetencji odbiorczych. Jak bowiem udowadniają prowadzone przez Jolantę Laskowską badania ankietowe, owa kompetencja może stanowić kluczową zmienną decydującą o aprobachie/niechęci wobec czytania.

¹² Nie jest to zresztą pierwszy w dorobku naukowym badaczki szkic poświęcony sytuacji czytelnika z dysfunkcjami, o czym świadczą inne jej publikacje; zob.: Deńca M. 2008, nr 1, s. 17-18; Deńca M. 2014, s. 309-328; Deńca M. 2015, s. 169-189. Współ z publikacjami innych badaczy (np. Małgorzaty Czerwińskiej, Ewy Adaszyńskiej, Małgorzaty Kuncewicz, Tadeusza Majewskiego) szkice Deńcy pozostają wyrazem zainteresowania środowiska bibliologicznego osobami wymagającymi szczególnej opieki.

¹³ Zob.: Kisielewska-Meller J. 2012, s. 38; Skibska J., Warchał M. 2011, s. 369-386.

¹⁴ Zob.: Sozańska D. 2013, s. 153-166. Sytuacja taka jest – o czym przekonuje publikacja Krzysztofa Kurowskiego – nie tylko niekorzystna z perspektywy samych zainteresowanych, ale i łamiąca ich konstytucyjne prawa; zob.: Kurowski K. 2014.

¹⁵ Zob.: Wolicki M. 2011, s. 11-26; Skwarek J., Kowerski M., Klimczuk B. 2011, s. 9-19; Roter A. 2012, s. 143-152; Przybylska A. 2014, s. 28-39.

* * *

Gdyby pokusić się o znalezienie wspólnoty problemowej dla przywoływanego tu szkiców, należałoby upatrywać jej we – w pełni zresztą uzasadnionym – przekonaniu o randze edukacji czytelniczej dla współczesnego odbiorcy dóbr kultury. Literatura – niezależnie od zmian o charakterze (przywołajmy rozróżnienie ontologiczne zaczerpnięte z pism Arystotelesa¹⁶) przygodnym – wciąż pozostaje pierwotnym medium socjalizacji (a zatem i wprowadzenia w świat kultury) jednostki w społeczeństwie. Owszem: zmieniają się postaci dzieła literackiego; ono samo może podlegać w coraz większym stopniu wirtualizacji. Jednak nadal krzewienie kultury czytelniczej – zwłaszcza wśród odbiorców młodych wiekiem i stażem lekturowym – pozostaje jedynym sposobem na utrzymanie ciągłości i tożsamości kulturowej w świecie permanentnych zmian. Toteż – odpowiadając na tytułowe pytanie, które postawiły Redaktorki tomu – *nowoczesne technologie czy tradycyjne metody?*, można byłoby sugestią wykluczenia (której wykładnikiem pozostaje spójnik „czy”) zastąpić odczytaniem go jako równoważnego spójnikowi „i”¹⁷. Wówczas okazuje się, że konkurencyjność nowoczesnej technologii i tradycyjnej metody z powodzeniem można zastąpić ich kooperacją – dla dobra czytelnika.

Bibliografia

- Adamczyk S. (1959), *Różnica między istotą a istnieniem substancjalnym w nauce Arystotelesa*, „Rocznik Filozoficzny”, z. 1, s. 103-127.
- Bakiera L. (2006), *Rodzina z perspektywy socjologicznej i psychologicznej: ciągłość i zmiana*, „Roczniki Socjologii Rodziny”, t. XVII: *Obrazy z życia rodzinnego z perspektywy interdyscyplinarnej*, Poznań, s. 101-115.
- Chislenko A. [b.d.w.], *Legacy System and Functional Cyborgization*, v. 0.89 [online], [access: 26.04.2013], available in the Internet: <<http://www.lucifer.com/~sasha/articles/Cyborgs.html>>.
- Czy jako spójnik* (2013) [online], [dostęp: 8.12.2016], dostępny w Internecie: <<http://sjp.pwn.pl/poradnia/haslo/czy-jako-spojnik;14088.html>>.

¹⁶ Zob.: Adamczyk S. 1959, s. 103-127.

¹⁷ Postępowanie takie nie pozostaje sprzeczne ze społeczną świadomością językową, o czym świadczy wpis w Poradni Językowej PWN; zob.: *Czy jako spójnik* [online].

- Deńca M. (2008), *Praca z czytelnikiem niesłyszącym*, „Biblioteka w Szkole”, nr 1, s. 17-18.
- Deńca M. (2014), *Czytelnik niesłyszący w bibliotece szkolnej* [w:] Antczak M. [i in.] (red. nauk.), *Kultura czytelnicza dzieci i młodzieży początków XXI wieku. Szkice bibliologiczne*, Łódź, Wydaw. Uniwersytetu Łódzkiego, s. 309-328.
- Deńca M. (2015), *Rola biblioteki szkolnej w rozwijaniu kompetencji czytelniczych uczniów niesłyszących* [w:] Antczak M. [i in.] (red. nauk.), *W kręgu kultury czytelniczej dzieci i młodzieży*, Łódź, Wydaw. Uniwersytetu Łódzkiego, s. 169-189.
- Dobrołęcki P. [b.d.w.], *Rynek książki w Polsce 2015* [online], [dostęp: 6.12.2016], dostępny w Internecie: <http://www.institutksiazki.pl/upload/Files/polish_book_market_2015_PL_popr.pdf>.
- Franklin S. (2003), *Re-thinking nature – culture. Anthropology and new genetics*, „Anthropological Theory”, no. 1, p. 65-85.
- Geertz C. (1998), *O gatunkach zmaconych. Nowe konfiguracje myśli społecznej* [w:] Nycz R. (red.), *Postmodernizm: antologia przekładów*, Kraków, Wydaw. Baran i Suszyński, 1998, s. 214-235.
- Haraway D. (2012), *Manifest gatunków stowarzyszonych*, przekł. J. Bednarek [w:] Gajewska A. (red.), *Teorie wywrotowe. Antologia przekładów*, Poznań, Wydaw. Poznańskie, s. 241-260.
- Huk T. (2011), *Charakterystyka sytuacji dydaktycznej podczas zajęć komputerowych w edukacji wczesnoszkolnej* [w:] Juszczyk S., Kisiel M., Budniak A. (red.), *Pedagogika przedszkolna i wczesnoszkolna w sytuacji zmiany społecznej, kulturowej i oświatowej. Studia – rozprawy – praktyka*, Katowice, Katedra Pedagogiki Wczesnoszkolnej i Pedagogiki Mediów Instytut Pedagogiki, Wydział Pedagogiki i Psychologii Uniwersytet Śląski w Katowicach, s. 198-214.
- Karmolińska-Jagodzik E. (2012), *Komunikacja międzypokoleniowa – rozważania wokół różnic kulturowych*, „Studia Edukacyjne”, nr 21, s. 191-210.
- Kisielewska-Meller J. (2012), *Uszkodzenie słuchu a społeczna marginalizacja, dyskryminacja, wykluczenie* [online] [w:] Grzejszczak H., Fryza M., Ratajczak K. (red.), *Wykluczenie społeczne wczoraj i dziś*, Poznań, s. 26-44, [dostęp: 13.12.2016], dostępny w Internecie: <<https://repozytorium.amu.edu.pl/bitstream/10593/2883/1/Wykluczenie%20spoleczne%20%20%20przeszlosc%20i%20terazniejszosc.pdf>>.
- Kluszczyński R. W. (2000), *Ontologiczne transgresje. Sztuka pomiędzy rzeczywistością realną a wirtualną*, „Kultura Współczesna”, nr 1-2, s. 192-197.

- Krajewski M. [b.d.w.], *Od odbiorcy do uczestnika. Znikający widz i jego współcześni następcy* [w:] Kędziora M., Nowak W., Ryczek J. (red.), *Co z tym odbiorcą? Wokół zagadnień odbioru sztuki*, Poznań, Wydaw. Naukowe Wydziału Nauk Społecznych UAM, s. 79-91.
- Kurowski K. (2014), *Wolności i prawa człowieka i obywatela z perspektywy osób z niepełnosprawnościami* [online], Warszawa, Biuro Rzecznika Praw Obywatelskich, [dostęp: 13.12.2016], dostępny w Internecie: <https://www.rpo.gov.pl/sites/default/files/Wolnosci_i_prawa_srodki_5.pdf>.
- Li G., Zhang D. (2016), *Brain-Computer Interface Controlled Cyborg: Establishing a Functional Information Transfer Pathway from Human Brain to Cockroach Brain* [online], „PLoS One”, no. 3, [access: 16.09.2016], available in the Internet: <<http://journals.plos.org/plosone/article/asset?id=10.1371/journal.pone.0150667.PDF>>.
- Marecki P. (2002), *Liternet* [w:] Marecki P. (red.), *Liternet. Literatura i internet*, Kraków, Ha!Art, s. 7-21.
- Melosik Z., Szuklarek T. (1998), *Kultura, tożsamość i edukacja – migotanie znaczeń*, Kraków, Oficyna Wydawnicza Impuls, ISBN 978-83-7587-326-9.
- Ministerstwo Kultury i Dziedzictwa Narodowego [b.d.w.] [online], [dostęp: 06.12.2016], dostępny w Internecie: <http://www.mkidn.gov.pl/media/docs/2013/20131220_NPRCZ.pdf>.
- Nowak A. (red.), *Edukacja a marginalizacja i wykluczenie społeczne*, Katowice, Wydaw. Uniwersytetu Śląskiego, s. 143-152.
- Osiecka-Chojnacka J. (2014), *Czytelnictwo w Polsce i innych krajach Unii Europejskiej* [online], „indos”, nr 17(117), s. 4, [dostęp: 6.12.2016], dostępny w Internecie: <[http://orka.sejm.gov.pl/WydBAS.nsf/0/0291AD9C4904205EC-1257D62004108A1/\\$file/Infos_177.pdf](http://orka.sejm.gov.pl/WydBAS.nsf/0/0291AD9C4904205EC-1257D62004108A1/$file/Infos_177.pdf)>.
- Pardel P. (2009), *Przegląd ważniejszych zagadnień rozszerzonej rzeczywistości*, „Studia Informatica”, nr 1, s. 35-64.
- Przybylska E. (2014), *Alfabetyzacja i edukacja podstawowa osób dorosłych jako wyzwanie terażniejszości*, „Przegląd Pedagogiczny. Półrocznik”, nr 2, s. 28-39.
- Przybyszewska A. (2015), *Liberackość dzieła literackiego*, Łódź, Wydaw. Uniwersytetu Łódzkiego, ISBN 978-83-7969-417-4.
- Rembowska-Płuciennik M. (2009), *Wizualne efekty i afekty. Obrazowanie mentalne a emocjonalne zaangażowanie czytelnika*, „Teksty Drugie”, nr 6, s. 120-134.

- Roter A. (2012), *Edukacja jako proces warunkujący wyjście z marginalizacji – prawda czy fałsz? Na przykładzie migracji zarobkowych*, „Chowanna”, t. 1(38), s. 143-151.
- Skibska J., Warchał M. (2011), *Edukacja inkluzyjna dziecka niepełnosprawnego w szkole ogólnodostępnej a integracja społeczna* [w:] Denek K., Kamińska A., Kojs W., Oleśniewicz P. (red.), *Edukacja Jutra w kontekście wyzwań współczesności*, Sosnowiec, Oficyna Wydawnicza „Humanitas”, s. 369-386.
- Skwarek J., Kowerski M., Klimczuk B. (2011), *Udział w kulturze a wykluczenie społeczne dzieci i młodzieży*, „Zamojskie Studia i Materiały. Seria Pedagogika”, nr 13, s. 9-19.
- Sozańska D. (2013), *Osoby niepełnosprawne na rynku pracy*, „Labor et Educatio”, nr 1, s. 153-166.
- Steed A. [et al.] (2002), *Mixed-Reality Interfaces to Immersive Projection System* [online], [access: 02.12.2016], available in the Internet: <http://www0.cs.ucl.ac.uk/research/equator/papers/mixed_interface_final.pdf>.
- Strathern M. (1980), *No Nature, no Nature: the Hagen Case* [online] [in:] McCormack C. P., Strathern M. (eds.), *Nature, Culture and Gender*, Cambridge, Cambridge University Press, p. 174-222.
- Williams W.J. (1991), *Gwiazda wideo*, „Fenix”, nr 2, s. 3-32.
- Wolicki M. (2011), *Edukacja permanentna – potrzeba i formy*, „Forum Pedagogiczne UKSW”, nr 1, s. 11-26.
- Wrześniewski B. (2013), *Techno-ciało: podmiotowość, cielesność, technologia* [w:] Burszta W.J., Czubaj M. (red.), *Ściągna konsumpcyjne. Próby z kulturoznawstwa krytycznego*, Gdańsk, Wydaw. Naukowe Katedra, s. 329-359.
- Wziątek R. (2010), *Marketing wirusowy w Internecie*, „Polskie Stowarzyszenie Zarządzania Wiedzą”, seria: „Studia i Materiały” 29, s. 151-157.
- Zalega T. (2013a), *Nowe trendy i makrotrendy w zachowaniach konsumenckich gospodarstw domowych w XXI wieku*, „Konsumpcja i Rozwój”, nr 2, s. 3-21.
- Zalega T. (2013b), *Nowe trendy w zachowaniach konsumpcyjnych miejskich gospodarstw domowych w okresie kryzysu*, „Marketing i Rynek”, nr 8, s. 24-37.
- Zawojski P. (2010), *Cyberkultura. Syntopia sztuki, nauki i technologii*, Warszawa, Wydaw. POLTEXT, ISBN 978-83-7561-082-6.